

שנת תשכ"ג באמנות הפלסטית בארץ

אמנות ישראל ב-1963 / הארץ / 18.9.63

לעומת דלותה היחסית של שנת תשכ"ב באירועים בתחום האמנות הפלסטית, היתה שנת תשכ"ג שנת שיא באירועים מסוג זה. נדמה שמאז קום המדינה לא היתה לנו שנה כה עשירה באירועים שונים בכל תחומי האמנות. מראשית השנה, שהחלה - בצורה כמעט סמלית - בסימפוזיון הפסלים שנערך בנגב, והסתיימה בקונגרס הבינלאומי של מבקרי האמנות, לא עבר כמעט חודש ללא תערוכות מעניינות של יצירות אמנים מאמני הארץ וממיטב אוספי האמנות בעולם.

את האירועים השונים אפשר לחלק לשלושה סוגים עיקריים: א) תערוכות מיובאות שהוצגו במוזיאונים שונים בעולם, ותערוכות ציירים ידועי-שם בעולם; ב) מפגשים בינלאומיים ואירועי יובל; ג) תערוכות יחיד ותערוכות כלליות של אמני ישראל, שהוצגו במוזיאונים ובגלריות השונות.

בתחום אחד בלבד חלה הפוגה קלה בפעילות האמנותית: תצוגות מאורגנות של אמני ישראל בחו"ל. הסיבות להפוגה זו הן בעיקר שתיים, ושתיהן פועל יוצא מתנאים אובייקטיביים: היתה זו שנה שבה לא נערכו הביאנלות בסאו-פאולו, ונציה או פאריס; במידה מסוימת לא היה גם צורך לשלוח יצירות לחו"ל, כיוון שהחוץ בא ארצה (למשל במסגרת הקונגרס למבקרי אמנות). לא צריך להסיק מכך שלא היתה שום השתתפות בתערוכות בחו"ל: אמנים ישראלים השתתפו בתערוכת הגראפיקה שנערכה ביוגוסלביה וכן בתערוכות דומות אחרות, אלא שבהשוואה לשנים אחרות היתה מידת ההשתתפות קטנה יחסית.

תערוכות שהובאו מחו"ל

התערוכה הבולטת ביותר מהתערוכות הרבות והמעניינות שהובאו לתצוגה מחו"ל היתה בלי ספק זו של וינסנט ואן-גוך, שהוצגה בארבעה המוזיאונים הראשיים בארץ ועוררה תגובה נלהבת ונרחבת. אכן, רבים, שרק לעיתים נדירות סרים לאולמות המוזיאונים, באו לתהות על קנקנו של צייר זה, שהאהבה אליו בארץ היתה לשם דבר.

תערוכת ואן-גוך, אם כי בלטה במיוחד, לא היתה בשום פנים התערוכה החשובה היחידה שהובאה מחו"ל בשנת תשכ"ג. הוצגו גם תערוכות רבות-רושם ומעניינות כגון של רופינו טמאיו הצייר המכסיקני המפורסם; תערוכת בן שאן, שהוצגה ב"בצלאל" ומשום-מה לא הועברה לשאר הערים (באמת מדוע?); תערוכת הצייר הצרפתי ז'ורז' מאטייה, הנחשב לאחד מחשובי האמנים המפתחים את שיטת הקליגראפיה; תערוכת עבודותיה הגראפיות של ורה דה-סילוה ("בצלאל") והתערוכה המרהיבה של שטיחי-קיר צרפתיים. אלו הן רק חלק משפע התערוכות שהורעף עלינו בשנת תשכ"ג. לרשימה זו יש להוסיף את תערוכת האמנות הטרנס-קולומביאנית והאמנות האסקימואית - שתיהן מאוספו של סם דובינר, ועוד תערוכות שונות שאורגנו ע"י גלריות פרטיות.

כאמור, פתח סימפוזיון הפסלים, שנערך במצפה רמון אשר בנגב, את אירועי האמנות של שנת תשכ"ג. סימפוזיון זה, שהוא חלק משרשרת סימפוזיונים דומים שנערכו בגרמניה, אוסטריה ויוגוסלביה, איפשר עבודה בצוותא של פסלים ישראלים ופסלים מחו"ל. היתה זו הזדמנות נאה לאמנים אורחים להכיר את נוף הארץ ולבוא במגע עם אמנים ישראלים, לא רק דרך התבוננות ביצירות ושיחה, אלא גם דרך עבודה משותפת ממש. ההערכה לתוצאותיו של סימפוזיון זה שנויה במחלוקת, אך אין איש מטיל ספק בעצם חשיבותו של אירוע זה.

כשם שהסימפוזיון של הפסלים שימש מעין תרועת חצוצרה לפתיחת מצעד האירועים האמנותיים בשדה הפיסול והציור, שימש קונגרס מבקרי האמנות מעין מפטיר נכבד לפרשת המבצעים. בקונגרס זה, שבו השתתפו רבים מחשובי מבקרי האמנות והוקרי האמנות בעולם כיום, נעשה ניסיון לרונן בשתי בעיות עיקריות שהאחת מהן נוגעת לאנשי הארץ כיהודים, ואילו השנייה חשיבותה רבה לחקר מהות האמנות בחברה טכנולוגית מפותחת. רבים מהאורחים השמיעו את דעותיהם על שני הנושאים: "המחשבה היהודית כגורם לאוניברסליות באמנות" ו"האמנות הפלסטית בעידן הטכניקה". גם אם אפשר לטעון - במשהו של אכזבה - כי שני נושאים אלה לא זו בלבד שלא מוצו, אלא גם זכו, בדרך כלל, לטיפול מרפרף מדי, היה סימפוזיון זה נדבך חשוב למחשבה עיונית על נושאים אלה (בעיקר על השני). חשיבותו של קונגרס המבקרים לאמנות בארץ, נבעה פחות מעצם הדיונים ויותר מההזדמנות שניתנה למבקרים לעשות היכרות עם האמנות הפלסטית בארץ. אמנם צר לציין שמהו מהזדמנות זו בוזבו משום ריב פנימי בין קבוצות של אמנים ובמכשלות טכניות שונות. יחד עם זאת, יש לציין, כי הופגן מספר גדול של תערוכות במוזיאונים ובגלריות פרטיות, מה שאיפשר לאורחים לעמוד על חלק גדול וחשוב של גילויי האמנות הפלסטית בארץ כיום. החשובות בין תערוכות אלה, היו התערוכה הכללית של אמנים שנערכה בבית דיונגוף בתל-אביב, תערוכת "אופקים חדשים" שנערכה במוזיאון עין-חרוד, והתערוכה הגראפית במוזיאון העירוני של חיפה. המבקרים ראו והתרשמו איש איש כרוחו ויש אך לקוות שתהיינה גם תוצאות ממפגש זה.

תערוכות כלליות ותערוכות יחיד

שנת תשכ"ג היתה משופעת בתערוכות כלליות רבות. באופן כללי, בלטה עלייה ברמת המוצגים ובהבנה הטכנית של המציגים. בלטו מבחינה זו התערוכות שנערכו לכבוד קונגרס המבקרים והתערוכות שאורגנו ע"י אגודת הציירים והפסלים (גם של חברי האגודה וגם של אמנים שאינם חברים). כמו כן, היתה רמה אמנותית נאה לתערוכה הכללית של אמני הקיבוץ הארצי בבית הסופר בתל-אביב.

מתערוכות היחיד בלטה במיוחד זו של מרדכי ארדון, שאישיותו ואמנותו משמשות כקוונים מעצבים לאמנות הפלסטית בארץ. מקום מיוחד נועד לשתי תערוכות קבוצתיות, שבהן יוצגו חיפושיהם של אמנים צעירים החורגים ממסגרת הזרמים המוגדרים השולטים

באמנות בארץ, והכוונה היא לתערוכת "מגמות א" שנערכה בגני התערוכה בתל-אביב, ולתערוכת "צורה היום" שנערכה במוזיאון "בצלאל" בירושלים. קשה לדעת לאן בדיוק מכוונים פני האמנות בארץ, אך ייתכן מאוד ששתי תערוכות אלה איפשרו תצפית סבירה על המגמות שייתנו אותותיהן בציור ובפיסול הישראלי בשנים הקרובות.

פעילות גלריות

אם בשנת תשכ"א ניכרה פעילות נמרצת מצד הגלריות הפרטיות לאמנות, הרי בשנת תשכ"ג נסתמן במקום צלצלי תרועה מהלך עבודה רגיל. אין זה בא לומר שפעילות הגלריות לא היתה בעלת חשיבות, אך במקום היוזמה התוקפנית כמעט של שנת תשכ"א, נשמעת פעילותן היום כמעט כקול ענות חלושה.

יחד עם זאת, נפתחו גם גלריות חדשות, הפועלות באופן סדיר פחות או יותר, אם כי לרוב ללא חוט שדרה מוגדר או כיוון עיוני מסוים.

הערכה כללית

אם עד כה נדונה הפעילות ה"חיצונית" הערה שהתבטאה במספרם הרב של התערוכות והאירועים השונים, וגם אם הוזכרה העובדה שניכרת השתפרות כללית ברמת האמנות הפלסטית, אין זה בא לומר ששנת תשכ"ג העשירה את המפה הטופוגראפית של האמנות בארץ ולו אך בנקודה חשובה אחת.

שיפור יכול להתהוות ע"י מספר אמנים שהגיעו להישגים בלתי-רגילים, או ע"י תערוכות שהן יותר סלקטיביות. שיפור מהסוג השני הוא, למעשה, שיפור מדומה. גם העלאת רמת תערוכה, שבה משתתפים אמנים שלא הוכרחו לעמוד בפני חבר שופטים, יכולה להיות בחינת "שיפור מדומה", אם הרמה תעלה משום שהציירים הגרועים, המורידים בדרך כלל את הרמה, ישפרו מעט את הרמה האישית שלהם. זוהי עלייה ברמת "הממוצע" - אם בכלל אפשר להשתמש במושג כזה כאשר דנים באמנות ובערכים איכותיים - אך אין זו עליית רמה אמיתית. לשון אחר: עם כל השפע בתערוכות ובאירועים, לא התקיימה אפילו תערוכה אחת, שבה התגלה איזה "עמוד אש" כמלוא שלהבתו. הציירים הטובים ציירו טוב, כמצופה, והגרועים העלו את רמתם. נדמה שיעקר החשיבות של הפעילות הענפה. בשנת תשכ"ג, היתה בהתעוררות מסוימת, בעלת משמעות מצומצמת, מבחינת תודעת האמנות של הציבור בארץ. אמנם ערפול זה וחוסר כיוון זה אינם מיוחדים רווקא לישראל - להיפך, הם אופייניים מאוד לשנות השישים בכל עולם האמנות, אך במקרה זה אין צרת רבים אף רבע נחמה. לשנת תשכ"ד אפשר לאחל (גם אם אי אפשר לצפות לכך במידה של סבירות) שאם אין עתה אפשרות לפעול במסגרת של זרם אמנותי ממש, אפשר יהיה להבא לפחות לתהות על קנקנם של יוצרים אינדיווידואליים, אשר יוכלו לשמש נקודות אחיזה במערך המתמוטט של האסכולות למיניהן.